

TALABALARNING GAPIRISH MALAKASINI BAHOLASHDA NAZORAT TAMOYILLARI

Turobova M.

O'zDJTU tayanch-doktorant

Kalit so'zlar: nazorat tamoyillari, baholash, kommunikativ yondashuv, dialogic nutq, monologik nutq.

Mamlakatimizda ta'lim tizimida xorijiy tillarni o'qitish va ularning metodologik asoslarini takomillashtirish masalalari o'ta muhim ahamiyat kasb etayotganligidan kelib chiqqan holda, shularni alohida qayd etishimiz lozimki, ta'lim tizimini takomillashtirish borasidagi o'zgarishlarni zamonaviy bilimlar va xorijiy tillarni egallagan yetuk kadrlarsiz amalga oshirib bo'lmaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi PF-5847-sonli «O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi Farmoni, 2021 yil 19 maydagi PQ-5117-sonli «O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarori va Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 11 avgustdagi «Ta'lim muassasalarida chet tillarini o'qitishning sifatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 610-son qarori, shuningdek, boshqa bir qator - hujjatlarda mamlakatimizda xorijiy tillarni o'qitishning sifatini va samaradorligini oshirish borasida ko'plab vazifalar belgilangan.

Ushbu vazifalar qatorida, «xorijiy tillarni o'qitishning xalqaro tan olingan dastur va darsliklari ta'limning barcha bosqichlarida joriy etilishini muvofiqlashtirish hamda o'qituvchilarda zamonaviy o'qitish ko'nikmalarini rivojlantirish» asosida ta'lim sifatini yanada oshirish masalasi muhim o'rin tutganligini qayd etishimiz lozim.

Chet tillarini o'rgatishning xorijiy usullari bo'yicha test nazorati muammosi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, zamonaviy lingvodidaktik testning istiqbolli yo'nalishlaridan biri kommunikativ kompetensiyani baholashga asoslanadigan kommunikativ nazorat usullaridir.

Kommunikativ yondashuvning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat: 1) samarali muloqot qilish maqsadi, 2) muloqot qilish uchun tilni o'rganish, 3) ma'no va to'g'ri foydalanishga e'tibor berish, 4) ravonlik va aniqlikka e'tibor berish, 5) haqiqiy materiallardan foydalanish. real hayotiy vaziyatni aks ettiradi va 6) to'rtta ko'nikma (gapirish, yozish, o'qish va tinglash) integrasiyasi.

O'qituvchi assesmentning samarali, kurs kontentiga bog'langan, foydali va autentikligini bilishda besh tamoyilga yuzlanadi. Mazkur tamoyillar assesment turining o'rinligini baholashda asosiy mezon bo'lib xizmat qiladi. Bular samaradorlik (Practicality), ishonchlilik (Reliability), yaroqlilik (Validity), qayta aloqa (Washback) va autentiklik (Authenticity).¹

Tamoyillarning birinchisi samarador, aniq va tushunarli bo'lishi uchun bir qancha misollar keltiramiz. O'qituvchi assesment tuzish jarayonida quyidagi omillarga ahamiyat berishi shart:

- 1) assesment tashkillashtirishda sarflanadigan mablag';
- 2) assesment tuzishga va tekshirishga ketadigan vaqt;
- 3) assesment jarayonini kuzatish;
- 4) assesment natijalarini baholashda ishlatiladigan vositalar.²

Yuqorida keltirilgan omillar inobatga olinsa, assesment samarali bo'ladi, aks holda samarasiz deb tan olinadi. Misol uchun talabalarining gapirish malakasini baholash maqsadida o'tkaziladigan assesment jaraenida har bir talaba bilan yuzma-yuz suhbat o'tkaziladi. Ammo guruhda 30 nafar talaba mavjud. O'qituvchi bir talaba bilan suhbat o'tkazguncha qolgan 29 talaba bekor o'tiradi. Demak, bunday assesment samarasiz bo'lib, unga ajratilgan vaqt samarali taqsimlanmagan.³

Tamoyillarning ikkinchisi – ishonchlilik (reliability). Bu tamoyil assesmentning ishonchli va izchil bo'lishini taqozo etadi. Arthur Huggesning fikriga ko'ra, assesmentning ishonchsizligi uning aniq bo'lmasligiga olib keladi. Uning ta'kidlashicha, assesment turi natijaning doimiyligini ta'minlab bersa, ishonchli bo'ladi, ya'ni talaba bir assesmentni turli vaqt oralig'ida, turli sharoitda topshirsa-da, natijasi o'zgarmasa bunday assesment ishonchlidir.⁴

Dialogik nutqning nutqiy ko'nikmalarini shakllantirishda uning ikki darajasini hisobga olish kerak. Birinchi darajada, joriy nazorat ob'yektlari nafaqat fonetik, leksik bilan ishlash qobiliyatidir va grammatik material, balki muloqot vaziyatida, ma'lum bir mavzuda yoki namunaviy matn bilan berilgan takrorlash qobiliyati. Ikkinchi bosqichda tayyorlanmagan dialogda dialogik nutqning nutqiy malakalari takomillashtiriladi va yuqoridagi barcha ko'nikmalar o'z umumiyligida, shuningdek, o'zaro ta'sir ko'nikmalari yakuniy nazoratdan o'tkaziladi.

Monologik va yozma nutq ko'nikmalari ikki darajaga ko'ra shakllanadi – reproduktiv va produktiv. Reproductiv darajada joriy nazorat ob'yektlari monolog

¹ Мурадқасимова К.Ш. Инглиз тилини ўқитишда талабалар кўникма ва малакаларини баҳолаш хусусиятлари: Пед. фан. бўй. фал. д-ри (PhD) дисс. –Т.: 2019

² Brown Ch. Principles of language Assessment. –2002.

³ Мурадқасимова К.Ш. Инглиз тилини ўқитишда талабалар кўникма ва малакаларини баҳолаш хусусиятлари: Пед. фан. бўй. фал. д-ри (PhD) дисс. –Т.: 2019

⁴ Arthur H. Testing for language teachers. – Cambridge University Press; Second edition, 2003. – P.75-82.

---

va yozma nutqni amalga oshirishning rasmiy ko'rsatkichlari (masalan, so'zning hajmi), lingvistik to'g'rilik, shuningdek, nutqni qurish mantig'i, boshlash qobiliyati, Har xil turdagi monologlardan foydalangan holda, muloqot sharoitida, ma'lum bir mavzuda yoki namunaviy matn bilan berilgan nutqni kengaytirish va tugatish. Samarali darajada yuqoridagi barcha ko'nikmalar namunaga tayanmasdan tayyorlanmagan bayonotda yakuniy nazoratdan o'tkaziladi.

Bizga ma'lumki, chet tili o'qituvchilari dars jarayonida ikki vazifani amalga oshirishlari lozim: ta'lim berish va nazorat qilish. Fan o'qituvchilari talaba testni yoki imtihonni topshira olishi, kurs mazmuni va dars berish jarayonining samarali kechishi haqida o'z mulohazalarini bildirishadi.

Nutq ko'pincha o'z-o'zidan paydo bo'ladi, ochiq va rivojlanadi va bu o'quvchilardan nafaqat tilning ma'lum nuqtalarini (grammatika, talaffuz yoki lug'at) yaratishni bilishni emas, balki lingvistik kompetensiyani, shuningdek, qachon, nima uchun, va tilni qanday yo'llar bilan ishlab chiqarish (ijtimoiy lingvistik kompetensiya).